VIQUIPÈDIA

Cabilenc

El **cabilenc** o ***taqbaylit*** (en amazic ⵜⴰⵇⴱⴰⵢⵍⵉⵜ) és una les llengües amazigues (de la macrofamília afroasiàtica), parlada a la regió muntanyosa del nord d'Algèria coneguda com a Cabília. Com passa amb altres llengües berbers, els seus parlants sovint es refereixen a ella amb el nom genèric d'amazic, que serveix per designar-les totes.

El 10 d'abril de 2002 una revisió de l'article 3bis de la Constitució algeriana va reconèixer l'amazic com a llengua nacional[2] A principis de 2016 una nova revisió constitucional la va convertir en llengua oficial.[3]

Cabilenc

Taqbaylit ⵜⴰⵇⴱⴰⵢⵍⵉⵜ

Tipus	llengua, amazic i llengua viva
Parlants	
6.362.000[1] principalment a Cabília i comunitats cabilenques emigrades a França, Bèlgica i arreu	
Parlants nadius	5.586.000 (2012)
Parlat a	Algèria 5.580.000 França 709.000 Bèlgica 54.000 Canadà 16.000 Regne Unit 3.300

Autòcton de	Província de Bejaïa, Província de Bouira, Província de Tizi Uzu, Província d'Alger, Província de Jijel, Província de Sétif, Província de Médéa, Província de Bordj Bou Arreridj, Província de Boumerdès i Província de Mila
Classificació lingüística	
llengües nostràtiques llengües afroasiàtiques amazic llengües amazigues septentrionals	
Característiques	
Sistema d'escriptura	alfabet llatí
Institució de normalització	Alt Comissariat de l'Amaziguitat (HCA)
Codis	
ISO 639-2	kab
ISO 639-3	kab (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=kab)
Glottolog	kaby1243 (http://glottolog.org/resource/languoid/id/kaby1243)
Ethnologue.com	kab (http://www.ethnologue.com/language/kab)
IETF	kab

Contingut

Parlants
Literatura i art
Fonologia
- Vocals
- Consonants

Gramàtica
- Noms i adjectius
  - Gènere
  - Plural
  - Estats lliure i annex
- Verbs
  - Classes
  - Conjugació
  - Armat satelital
  - Negació
  - Derivació verbal
  - Agents
  - Accions
  - Partícula predicativa *d*

Dialectes
Referències
Enllaços externs

Parlants

És la segona llengua en ordre de locutor amb prop de 8 milions de persones que l'usen habitualment, darrere del *taixelhit* (chleuh), parlat al sud del Marroc per entre vuit i deu milions. Prop de 5 cabilòfons viuen a Algèria[4] i la resta fan partida de la població migrant que viu o treballa a França i altres països d'Europa. El **cabilenc** (taqbaylit), és al costat del *chenoui* i el *chaoui* una de les tres llengües d'origen amazic usades a Algèria. Una reforma constitucional aprovada el 10 d'abril de 2002 va reconèixer l'amazic com a llengua nacional d'Algèria.[5]

Literatura i art

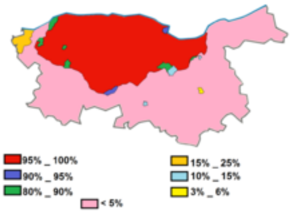

Percentatge de parlants de cabilenc

Amar Saïd Boulifa (1861- 1931 va ser el precursor de la lingüística cabilenca i un compilador i transcriptor de la literatura oral de la llengua.[6] El segle XIX Adolphe Hanoteau va recopilar poesies populars[7] i Auguste Mouliéras les llegendes.[8] En la literatura dels segles XIX i XX, destaca el poeta Si Mohand pels seus poemes en cabilenc. L'escriptor i lingüista Mouloud Mammeri va publicar el 1976 la primera gramàtica de cabilenca escrita en cabilenc, *Tajerrumt n tmazigt (tantala taqbaylit)*, i el 1980 va editar *Poemes cabilencs antics* (*Poèmes kabyles anciens*) en francès i en cabilenc.

De Salem Zenia són molt conegudes les novel·les *Tafrara* (Aurora 1995) i *Ighil d wefru* (La violència i el ganivet 2002). Moltes altres novel·les en cabilenc han estat publicades, com *Asfel* (El Sacrifici), de Rachid Aliche (1981); *Akal* (La Terra), de Meziane Boulariah (1996; i *Bururu* (El Mussol), de Tahar Ould-Amar (2006). Un cinema cabilenc va aparèixer a partir de finals dels anys 1970, amb realitzadors com M. Bouguermouh, Azzedine Meddour, Belkacem Hadjadj, Rachid Ben Allel i Yazid Khodja. Cantants famosos en cabilenc són actualment Matoub Lounès, Lounis Aït Menguellet i el músic Idir.

Dialectes del cabilenc

Fonologia

Vocals

	Anteriors	Centrals	Posteriors
Altes	[ɪ] (i)		[ɪ] (u)
Mitges		[ɪ] (e)	
Baixes	[æ] (a)		

Panell trilingüe davant la facultat de Tizi Ouzou, en àrab, tifinagh i francès.

Consonants

Fonemes consonàntics en cabilenc

		Bilabial		Labio dental	Interdental		Dental		Alveolar		Postalveolar		Palatal		Vetllar		Uvular		Faringal	Gl
		Normal	lab.		Normal	far.	Normal	far.	Normal	far.	Normal	far.	Normal	lab.	Normal	lab.	Normal	lab.		
Oclusiva	sordes						t [t̪]	[t̪]							k [k]	k [k]	q [q]	q [q]		
	sonores	b [b]	b [b]				d [d̪]								g [g]	g [g]				
Africades	sordes								tt [ts]		[t̪]									
	sonores								zz [dz]		[d̪]									
Fricativa	sordes	b [β]		f [f]	t [θ]				s [s̪]	[s̪]	c [ʃ]	c [ʃ]	k [ç]	k [ç]			x [χ]	x [χ]	[ʃ]	h
	sonores				d [ð]	[ð]			z [s̪]	[zɨ]	j [ʃ]	j [ʃ]	g [ʃ]	g [ʃ]			[ʃ]	[ʃ]	[ʃ]	
Nasals		m [m]					n [n]													
Laterals							l [l]	l [l]												
Vibrants							r [ʃ]	r [ɾɨ]												
Aspirades		w [w]											i [j]							

Gramàtica

Noms i adjectius

Gènere

Com les altres llengües afroasiàtiques, el cabilenc té només dos gèneres, masculí i femení. Com la majoria de les llengües amazigues, els substantius i els adjectius masculins comencen generalment amb una vocal (a, i, o), mentre que els substantius femenins comencen amb la consonant **t**- i acaben generalment amb una - **t** (hi ha algunes excepcions). La majoria dels substantius femenins són de fet versions feminitzades dels masculins.

Exemples:

- *Aqcic* "un nen", ***t****aqcic****t*** "una nena".
- *Amɣar* "un ancià", ***t****amɣar****t*** "una anciana".
- *Argaz* "un home", Tameɣut "una dona".
- *Izi* "un moscó", *Tizit* "una mosca".

Plural

Els noms en singular generalment comencen amb una **a**- i manquen de sufix. Els plurals generalment comencen amb una **i**- i sovint tenen un sufix, com - **en**. Hi ha tres tipus de plural: extern, intern i mixt:

- Extern o "regular": consisteix a canviar la vocal inicial del nom i afegir el sufix - **n** (flexió externa)

  a*mɣar* "ancià" →; ***i****mɣar****en*** "ancians".
  afus →; **i**fas**en** "mans"
  argaz →; **i**rgaz**en** "homes"
  ul →; ulaw**en** "cors"

- Intern: ocorre pel canvi de vocals dins de la paraula (flexió interna) :

  adrar →; id**u**rar "muntanya"
  amic**i**c "un gat" →; imc**a**c "gats"

- Mixt: combina el canvi de vocals amb la sufixació *-n* :

igenni "cel" →; igenwan "cels".
izi →; izan "moscos"
aẓar → iẓuran "arrels"

Estats lliure i annex

Com en totes les llengües amazigues, en cabilenc hi ha dos tipus d'estat o casos del nom: un no és marcat, mentre que l'altre serveix ergativament com a subjecte d'un verb transitiu o objecte d'una preposició, entre altres contexts. El primer és sovint anomenat "estat lliure" i el segon "estat de construcció" (o annex), el qual deriva de l'estat lliure mitjançant una de les següents regles:

La primera implica l'alternança vocàlica, de manera que la **a** inicial es converteix en **u** :

amaziɣ → umaziɣ "amazic"
ameqqran →; umeqqran "gran"
adrar →; udrar "muntanya"

La segona implica la pèrdua de la primera vocal en alguns noms femenins (i no es comporta com una verdadera vocal i només facilita la lectura):

tamɣart → **te**mɣart "dones"
tamdint → **te**mdint "ciutat"
tamurt →; tmurt "camp"

La tercera implica l'addició d'una semivocal **((woy)**), al començament de la paraula:

asif →; **w**asif "riu"
aḍu → **w**aḍu "vent"
iles →; **i**iles "llengua"
uccen →; **w**uccen "xacal"

Finalment, alguns noms es mantenen sense canvis d'un estat a l'altre:

taddart →; taddart "llogarret"
tuccent →; tuccent "xacal femella"

Depenent del paper del nom en la frase, adquireix l'estat lliure o annex:

- Lliure: *Yewwet **a**qcic*. "Ell ha colpejat un nen". (Verb-objecte)
- Annex: *Yewwet **we**qcic*. "El nen ha colpejat". (Verb-subjecte)

Després d'una preposició (excepte *ar* i *s*), tots els noms adquireixen l'estat annex:

- Lliure: **A**man ("aigua"), Kas n **wa**man ("un vas d'aigua").

Verbs

Comunament s'usen tres temps: el pretèrit (passat), aorist intensiu (present perfecte, present continu, passat continu) i el futur (Ad+Aorist). A diferència d'altres llengües amazigues, l'aorist es fa servir molt poc en cabilenc.

Classes

- Els "verbs febles" tenen la mateixa forma per al pretèrit i l'aorist, o exemple:

Verb	Pretèrit	ad + aorist	Aorist intensiu
If (superar)	ife	ad ife	ttife
Muqel (observar)	muqle	ad muqle	ttmuqle
Krez (llaurar)	kerze	ad kerze	kerrze

- Els "verbs forts" o "verbs irregulars":

Verb	Pretèrit	ad + aorist	Aorist intensiu
Aru (escriure)	uriɣ	ad aruɣ	ttaruɣ

Conjugació

La conjugació verbal en cabilenc es fa afegint afixos (prefixos, sufixos o ambdós) i canvis vocàlics (flexió interna). Els sufixos que indiquen les persones i el nombre són idèntics i estàtics per a tots els temps, encara que els prefixos i els canvis vocàlics depenen varien segons el temps i manera:

Persona	Singular	Plural
1a	— (e)ɣ	n(e) —
2a (m)	t(e) — (e)ḍ	t(e) — (e)m
2a (f)	t(e) — (e)ḍ	t(e) — (e)mt
3a (m)	i/y(e) —	— (e)n
3a (f)	t(e) —	— (e)nt

- Exemple: verb **afeg** (volar) en les seves quatre formes: **ufeg** (pretèrit), **ufig** (negatiu pretèrit), **afeg** (aorist), **ttafeg** (aorist intensiu).

Persona	Pretèrit		Pretèrit Negatiu		Ad+Aorist		Aorist Intensiu		Imperatiu		Imperatiu intensiu	
	Singular	Plural	Singular	Plural	Singular	Plural	Singular	Plural	Singular	Plural	Singular	Plural
1a	ufgeɣ	nufeg	ur ufigeɣ	ur nufig	ad afgeɣ	ad nafeg	ttafgeɣ	nettafeg				
2a (m)	tufgeḍ	tufgem	ur tufigeḍ	ur tufigem	ad tafgeḍ	ad tefgem	tettafgeḍ	tettafgem	afeg	afget	ttafeg	ttafget
2a (f)	tufgeḍ	tufgemt	ur tufigeḍ	ur tufigemt	ad tafgeḍ	ad tefgemt	tettafgeḍ	tettafgemt	afeg	afgemt	ttafeg	ttafgemt
3a (m)	yufeg	ufgen	ur yufig	ur ufigen	ad yafeg	ad afgen	yettafeg	ttafgen				
3a (f)	tufeg	ufgent	ur tufig	ur ufigent	ad tafeg	ad afgent	tettafeg	ttafgent				

Participi Pretèrit		Participi Aorist	Participi Aorist Intensiu	
Positiu	Negatiu		Positiu	Negatiu
yufgen	ur nufig	ara yafgen	yettafeg	ur nettafeg

Armat satelital

El cabilenc és una llengua de tipus satelital, ja que els seus verbs usen dues partícules per mostrar la direcció del moviment:

- *d* orientada cap al parlant i pot traduir-se com "aquí".
- *n* orienta cap a l'interlocutor o cap a determinat lloc i pot traduir-se com "allà".

Exemples:

- «iruḥ-**d**» (ell ve), «iruḥ-**n**» (ell va).
- «awi-**d** aman» (portar l'aigua), «awi aman» (portar l'aigua).

Negació

Usualment expressa la negació en dues parts, amb la partícula gramatical *ur* afegida al verb i amb una o més partícules o paraules negatives [que modifiquen el verb o la seva argumentació. Per exemple, la negació verbal simple és expressada per «*ur*» abans del verb i la partícula « *ara* » després del verb:

- «Urareɣ» ("Jo jugo") → «**Ur** urareɣ **ara**» ("Jo no jugo")

Altres paraules negatives (com *acemma*) són usades en combinació amb *ur* per expressar tipus més complexos de negació.

Derivació verbal

La derivació verbal es fa afegint prefixos. Hi ha tres tipus de derivació: causatiu, reflexiu i passiu.

- **Causatiu**: s'obté prefixant el verb amb **s**- / **sse**- / **ssu** :

  ffeɣ "sortir" →; ssuffeɣ "treure"
  kcem "entrar" →; ssekcem "introduir"
  irid "ser rentat" →; ssired "rentar".

- **Reflexiu**: s'obté prefixant el verb amb **m**- / **my**(e)- / **myu**-:

  ẓer "veure" →; mẓer "veure's mútuament"
  ṭṭef "sostenir" →; myuṭṭaf "sostenir-se mútuament".

- **Passiu**: ise obté prefixant el verb amb **ttu**- / **ttwa**- / **tt**- / **mm**(e)- / **n**- / **nn**-:

  krez "llaurar" →; ttwakrez "ser llaurat"
  ečč "menjar" → mmečč "ser menjat".

- **Formes complexes**: s'obtenen combinant dos o més dels prefixos esmentats:

  enɣ "matar" → mmenɣ "matar-se els uns als altres" →; smenɣ "fer que es matin uns amb d'altres"

És interessant que dos prefixos poden anul·lar-se mútuament:

enz "ser venut" →; zzenz "vendre" →; ttuzenz "ser venut" (ttuzenz = enz).

Agents

Cada verb té el seu corresponent nom agent, que s'obté prefixant el verb amb «**am**-», o amb «**an**-» si la primera lletra és **b** / **f** / **m** / **w** (hi ha excepcions).

- Exemples:

  ṭṭef "sostenir" →; anaṭṭaf "suport"
  inig "viatjar" →; iminig "viatger"
  eks "pastorejar" →; ameksa "pastor"

Accions

Cada verb té el seu corresponent nom d'acció:

> ffer "ocultar" →; tuffra "ocultació" (estructura VI), «Tuffra n tidett ur telhi» - "Ocultar la veritat és dolent" o "l'ocultació de la veritat és dolenta".

Hi ha 6 estructures regulars per a la formació de noms d'acció i una setena es fa servir per a verbs de qualitat: **(c** per a consonant, **v** per a vocal)

Estructura	Verb	Nom d'acció
I	cvcv	acvcv
II	c(c)vc(c)	ac(c)vc(c)v
III	c(c)ecc	ac(c)ecci
IV	(c)cac(c)	a(c)cac(c)i
V	c1c2ec3	accac
VI	ccec	tuccca
VII	ic1c2vc3	tec1c2ec3

- Exemples:

> ɣeẓẓ "mossegar" → aɣẓaẓ
> zdi "estar unit"→ azday
> ini "dir" → timenna

Partícula predicativa *d*

La partícula *d* és una eina indispensable per parlar cabilenc. És equivalent tant a "això és + adjectiu" com a "ser + adjectiu", però no pot ser reemplaçada pel verb ***ili*** (ser). És seguida sempre per un nom en estat lliure.

Exemples:

- D taqcict, "és una nena".
- D nekk, "és meu".
- Nekk d argaz, "Sóc un home".
- Idir d anelmad, "Idir és un estudiant".
- Idir yella d anelmad, "Idir va ser un estudiant".

La partícula predicativa *d* no s'ha de confondre amb la partícula de coordinació *d*, que va seguida d'un nom en estat annexat.

Dialectes

El *Takbaylit* és un dialecte tamazight de Kabília a Algèria a una regió a uns 30 km d'Alger. El takbaylit el parlen uns tres milions de persones, i un altre milió el parlen a França i altres parts d'Algèria principalment a la capital. El nom deriva de l'àrab *kabail* (tribu) que va donar nom a la regió. Ells mateixos s'anomenen imazighen (homes lliures) o tamazight, i a la llengua takbaylit o lekbayel. La situació de la llengua sense reconeixement efectiu durant la colonització i ignorada en l'Algèria independent (on només s'ensenya l'àrab i el francès) ha millorat una mica als darrers anys, després que el 1995 es va crear l'Alta Comissió per l'Amazighitat.[9]

Referències

1. Kabyle (https://joshuaproject.net/languages/kab) a The Joshua Project
2. Abdelaziz Bouteflika. «Loi n° 02-03 du 27 Moharram 1423 correspondant au 10 avril 2002 portant révision constitutionnelle (https://www.apn-dz.org/apn/french/constitution96/loi02_03.htm)», 2002.
3. AFP «L'Algérie consacre la langue berbère après une longue lutte (http://www.jeuneafrique.com/depeches/300391/societe/lalgerie-consacre-langue-berbere-apres-longue-lutte/)» (en francès). *Jeune Afrique*, février 2016 [Consulta: 19 setembre 2016].
4. « Langue et littérature berbères » (http://www.clio.fr/Bibliotheque/langue_et_litterature_berberes.asp), article en francès de Salem Chaker, professor d'amazic a l'Inalco i director del *Centre de Recherche Berbère*.
5. Abdelaziz Bouteflika (2002) Loi n°; 02-03 du 27 Moharram 1423 correspondant au 10 avril 2002 portant révision constitutionnelle (https://www.apn-dz.org/apn/french/constitution96/loi02_03.htm)
6. Si Amar ou Saïd Boulifa, Recueil de poésies kabyles. Texte zouaoua traduit, annoté et précédé d'une étude sud la femme kabyle et d'une notice sur le chant kabyle (airs de musique), Alger, 1904, 555 is. Tarigt tis 2 Alger-Paris, 1990, Isbn 2-906659-00-04
7. Adolphe Hanoteau (1867) *Poésies Populaires de la Kabylie du Jurjura*, París: Imp. impériale.
8. Auguste Mouliéras (1893-1895) *Légendes et contes merveilleux de la Gran Kabylie*, París.
9. Enciclopèdia de l'Islam

Enllaços externs

- Kabylia radio (http://www.kabylia.info/radio/)
- Diccionari Francès-Cabilenc (http://www.kabyle.com/dictionnaire/index.php/Cat%C3%A9gorie:Fran%C3%A7ais-Kabyle)
- Kabyle.com (http://www.kabyle.com)

Obtingut de «https://ca.wikipedia.org/w/index.php?title=Cabilenc&oldid=23049790»

La pàgina va ser modificada per darrera vegada el 29 març 2020 a les 13:07.

El text està disponible sota la Llicència de Creative Commons Reconeixement i Compartir-Igual; es poden aplicar termes addicionals. Vegeu les Condicions d'ús. Wikipedia® (Viquipèdia™) és una marca registrada de Wikimedia Foundation, Inc.